

Lidia Włodarska-Zoła

Edukacja finansowa w kontekście zarządzania finansami osobistymi

Edukacja - Technika - Informatyka nr 3(25), 184-191

2018

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

LIDIA WŁODARSKA-ZOŁA

Edukacja finansowa w kontekście zarządzania finansami osobistymi

Financial Education in Context of Management of Personal Finances

Doktor inżynier, Politechnika Częstochowska, Wydział Zarządzania, Instytut Finansów, Bankowości i Rachunkowości, Polska

Streszczenie

Rozwój globalnych rynków finansowych i pojawianie się nowych produktów finansowych wymaga nowego spojrzenia na edukację finansową społeczeństwa i jej rolę w zarządzaniu finansami osobistymi. W artykule autorka omówiła znaczenie edukacji finansowej w aspekcie zarządzania finansami osobistymi, przedstawiła wyniki badań świadomości finansowej społeczeństwa polskiego przeprowadzonych przez różne instytucje oraz wskazała kierunki zmian w obszarze edukacji finansowej.

Słowa kluczowe: edukacja finansowa, zarządzanie finansami osobistymi, świadomość finansowa

Abstract

The development of the global financial markets and the emergence of new financial products require a new viewpoint of the financial education of society and its role in the management of personal finances. In the herein paper, the author at hand describes the significance of financial education in terms of the management of personal finances, while also presenting the results of research on the financial awareness of Polish society conducted by various institutions and indicating the directions of changes in the area of financial education.

Keywords: financial education, management of personal finances, financial awareness

Wstęp

Zmiany zachodzące na rynkach finansowych w skali globalnej stały się punktem wyjścia dla przeobrażeń w strukturach podmiotów i rynków lokalnych. Zaobserwowane przemiany są wynikiem zmieniających się potrzeb kapitałowych przedsiębiorców oraz preferencji inwestorów. Konsekwencję tych przeobrażeń zaobserwować można w bardzo szybkim rozwoju rynku usług finansowych.

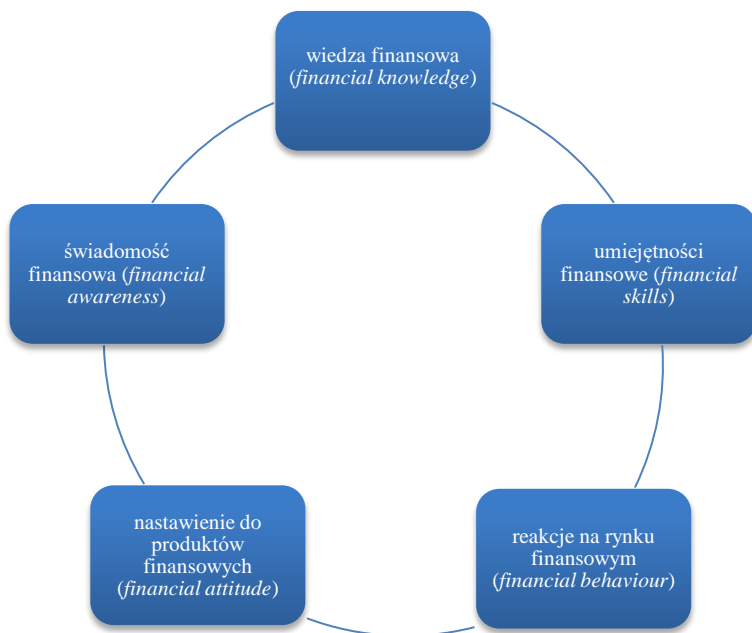
Współczesny rynek finansowy oferuje wiele produktów i usług, charakteryzujących się dużym zróżnicowaniem i dość często również brakiem przejrzystości. Z badania świadomości finansowej OECD przedstawionego 8 lipca 2017 r. na szczycie G20 w Hamburgu wynika, że mniej niż połowa (48%) ankietowanych osób dorosłych udzieliła poprawnej odpowiedzi na 70% pytań z zakresu wiedzy finansowej (OECD, 2017).

Aby skutecznie zarządzać finansami osobistymi, dokonywać właściwego wyboru alokacji kapitału czy źródła finansowania niezwykle ważne jest poznanie istoty instrumentów rynku finansowego oraz uwarunkowań ich funkcjonowania na danym rynku. Niestety edukacja finansowa w większości państw jest niewystarczająca w stosunku do zmian zachodzących w finansowej rzeczywistości. Celem artykułu jest przedstawienie znaczenia edukacji finansowej i roli wiedzy z zakresu finansów w zarządzaniu finansami osobistymi oraz ocena poziomu edukacji finansowej Polaków.

Istota i znaczenie edukacji finansowej

Finanse osobiste są dziedziną nauki o finansach zajmującą się gromadzeniem środków finansowych i ich wydatkowaniem przez osoby fizyczne. Finanse osobiste można definiować również jako dziedzinę nauk ekonomicznych związaną z gospodarowaniem środkami finansowymi przez członków gospodarstw domowych (Świecka, 2014, s. 14). Zatem finanse osobiste to z jednej strony pozyskiwanie, a z drugiej wydatkowanie środków, ale również oszczędzanie i inwestowanie środków finansowych przez członków gospodarstw domowych. Zarządzanie finansami osobistymi jest złożonym procesem obejmującym planowanie i monitorowanie zasobów będących w dyspozycji osób fizycznych (gospodarstwa domowego). Proces ten polega na podejmowaniu działań pozwalających na utrzymanie bieżącej i długoterminowej płynności oraz na efektywnej realizacji celów (Barembuch, 2012, s. 241).

Warunkiem efektywnego zarządzania finansami osobistymi jest znajomość mechanizmów finansowych (*financial literacy*). Według Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development) i Międzynarodowego Systemu Edukacji Finansowej (INFE – International Network on Financial Education) *financial literacy* jest pojęciem obejmującym: świadomość, wiedzę, umiejętności oraz postawy i zachowania niezbędne do podejmowania właściwych decyzji finansowych i ostatecznie osiągnięcia indywidualnego dobrobytu finansowego (*Measuring Financial Literacy*, 2011, s. 3).

Rysunek 1. Elementy składowe *financial literacy*

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Orzeszka (2014), s. 275.

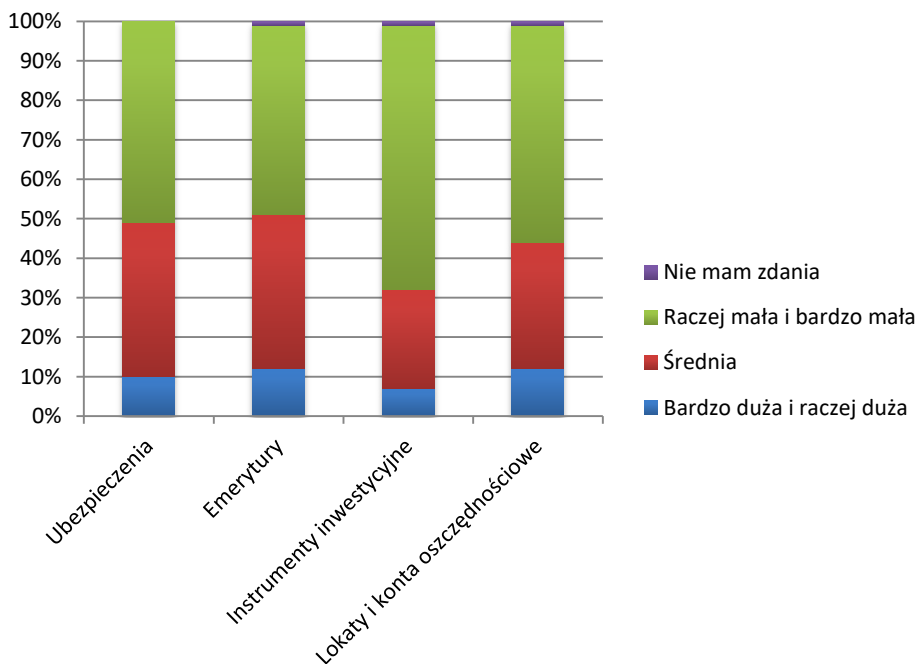
Elementy *financial literacy* wskazane na rys. 1 – wiedza finansowa, umiejętności i postawy – składają się na całość kompetencji finansowych, które obejmują wiedzę finansową niezbędną do podejmowania racjonalnych decyzji finansowych w zakresie wydatkowania środków pieniężnych, zadłużania się, oszczędzania, umiejętności finansowe i świadomość finansową oraz postawy wobec produktów finansowych i zachowania podmiotów na rynku finansowym.

W sprawozdaniu poświęconym jednolitemu rynkowi Europy XXI w. Komisja Europejska (KE) określa edukację finansową jako zasadniczy element podejmowania wysiłków, aby wspólny rynek przynosił korzyści obywatelom Europy, w szczególności przez umożliwienie im wyboru najlepszych usług finansowych spośród oferowanych na rynku UE oraz zdobycia podstawowej wiedzy na temat finansów osobistych (*Komunikat Komisji Europejskiej...*, 2007). Przyczyną rosnącego znaczenia edukacji finansowej nie tylko w UE, ale również na całym świecie jest z jednej strony globalizacja rynków finansowych, a z drugiej negatywne skutki kryzysu finansowego. Postęp techniczny, nowe elektroniczne kanały dystrybucji oraz integracja rynków finansowych poszerzyły wachlarz i stopień skomplikowania oferowanych instrumentów finansowych oraz możliwości dostępu do nich. Edukacja finansowa umożliwi wykształcenie wśród

społeczeństwa świadomości finansowej (*financial literacy*), aby obywatele zdawali sobie sprawę z możliwości i zagrożeń, które są związane z produktami finansowymi (OECD, 2006). Edukacja finansowa jest procesem zdobywania wiedzy, który może rozpocząć się na każdym etapie życia.

Ocena poziomu edukacji finansowej społeczeństwa polskiego

Stan wiedzy społeczeństwa polskiego na temat finansów jest niższy od średniej europejskiej. Z analizy PwC (PricewaterhouseCoopers) – globalnej organizacji świadczącej usługi doradcze, księgowe i audytorskie – wynika, że odsetek dorosłych Polaków posiadających podstawową wiedzę finansową to 35–44%. Dla porównania na Węgrzech, Słowacji, w Austrii, Grecji, Francji i Hiszpanii jest to 45–54%, natomiast aż 65–75% dorosłych obywateli Szwecji, Danii, Holandii, Wielkiej Brytanii i Niemiec wykazuje się znajomością podstawowych zagadnień finansowych. Jedynie w części państw Półwyspu Bałkańskiego, w Bułgarii, Rumunii i Portugalii odsetek obywateli posiadających podstawową wiedzę finansową jest niższy niż w Polsce (PwC, 2015). Sami Polacy oceniają swoją wiedzę z zakresu ekonomii, finansów i gospodarki na poziomie średnim lub niskim (rys. 2).

Rysunek 2. Subiektywna ocena wiedzy ekonomicznej – deklaracje i samoocena Polaków

Źródło: Stan wiedzy i świadomości ekonomicznej Polaków (2015).

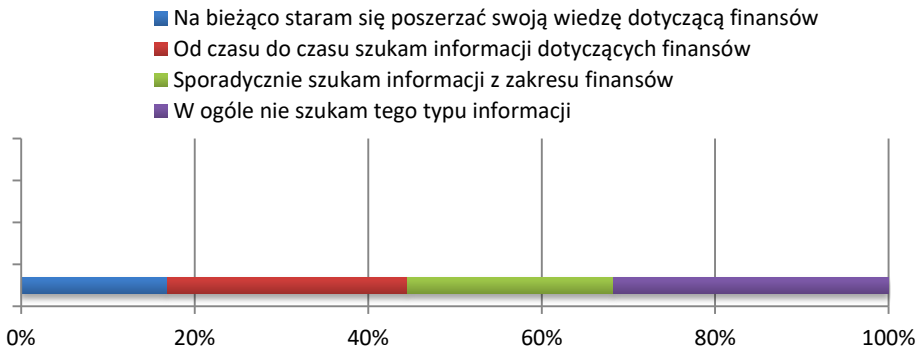
Subiektywna ocena dokonana przez respondentów wydaje się nieco bardziej optymistyczna niż stan faktyczny. Potwierdza to badanie świadomości finansowej przygotowane przez OECD, wg którego Polacy zbyt optymistycznie oceniają poziom własnej wiedzy o finansach. Wyniki badania kompetencji finansowych przeprowadzonego przez OECD w 2016 r. w grupie ponad 51 tys. osób w wieku od 18 do 79 lat jednoznacznie wskazują, że Polska znalazła się w zestawieniu na ostatnim miejscu (*Adult Financial Literacy Competencies*, 2016). Za tak niską pozycję Polski w zestawieniu obejmującym 30 państw odpowiadają m.in. czynniki związane z zachowaniami finansowymi: niski odsetek oszczędzających, monitoring własnych finansów, ocena zdolności kredytowej przed dokonaniem zakupu, wyznaczanie celów finansowych, zarządzanie finansami. W ocenie ogólnego poziomu świadomości finansowej poddano analizie trzy obszary: wiedzę, zachowania finansowe oraz postawy (tab. 1). Respondenci oprócz obliczeń i analizy zależności zmiennych w obszarze „wiedza” mieli za zadanie ustosunkować się do stwierdzeń: „pieniądze są po to, żeby je wydawać”, „żyję dniem dzisiejszym, nie myślę o jutrze”, „większą satysfakcję sprawia mi wydawanie niż oszczędzanie”. Ogólny poziom kompetencji finansowych wyznaczyła suma ocen trzech wskazanych obszarów.

Tabela 1. Obszary analizy w ocenie ogólnego poziomu świadomości finansowej

Obszar analizy	Zakres pytań
Wiedza	procent prosty i składany, wpływ inflacji na wartość pieniądza, relacja stopy zwrotu i ryzyka inwestycji
Zachowania finansowe postawy	prowadzenie budżetu przez gospodarstwo, aktywne oszczędzanie, dążenie do osiągania długoterminowych celów finansowych, terminowe płacenie rachunków, zapożyczanie się w celu uzupełniania dochodów dla pokrycia kosztów utrzymania, zakup produktów finansowych
Postawy	określenie perspektywy używania zasobów finansowych, wyboru między konsumpcją bieżącą a oszczędzaniem

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Czechowska, Zatoń (2014).

Z badania wiedzy finansowej Polaków przeprowadzonego we wrześniu 2017 r. przez portal kapitalni.org również wynika, że Polacy nie są dostatecznie dobrze wykształceni w zakresie finansów. Aż 47% badanych nie było w stanie udzielić poprawnych odpowiedzi na połowę zadanych pytań. Pomimo, że co drugi Polak deklarował, że posiada co najmniej średnią wiedzę z zakresu oszczędzania, to aż 89% ankietowanych nie potrafiło poprawnie obliczyć odsetek od lokaty bankowej, a zaledwie 52% wskazało całkowity koszt kredytu lub pożyczki jako najważniejszy parametr uwzględniany przy porównywaniu ofert kredytowych (pożyczkowych) różnych instytucji finansowych (www.kapitalni.org). Jak wynika z badania, ponad połowa Polaków przyznaje, że wiedzy z zakresu finansów szuka sporadycznie lub nie robi tego w ogóle (rys. 3).

Rysunek 3. Oczekiwania Polaków dotyczące wiedzy finansowej

Źródło: www.kapitalni.org.

Najczęściej wymienianym powodem tego zjawiska jest postrzegana przez respondentów bezcelowość wiedzy finansowej, ale również nieprzystępna bądź nieciekawa forma prezentacji informacji finansowych. W obliczu przedstawionych danych zmiany w obszarze edukacji finansowej wydają się jak najbardziej uzasadnione.

Proponowane działania w zakresie edukacji finansowej

Niezbędnym elementem zmian na płaszczyźnie edukacji finansowej jest wprowadzenie nowych rozwiązań w różnych obszarach związanych z procesem edukacji finansowej. Rozwiązania powinny dotyczyć zarówno zmian w zakresie treści edukacyjnych i ich celów, jak i organizacji procesu edukacji finansowej.

PwC uważa za celowe wprowadzenie powszechnego projektu edukacji o produktach finansowych całego sektora finansowego. Wśród produktów tych powinny znaleźć się: pożyczki, kredyty, ubezpieczenia na życie, fundusze inwestycyjne, ubezpieczenia komunikacyjne oraz produkty emerytalne. Projekt miałby być realizowany przez przedstawicieli rynku pod patronatem instytucji finansowych i z udziałem partnerów (tab. 2).

Tabela 2. Podmioty uczestniczące w powszechnym projekcie edukacji finansowej

Przedstawiciele rynku	Patronat	Partnerzy
Polska Izba Ubezpieczeń Związek Banków Polskich Izba Gospodarcza Towarzystw Emerytalnych Konferencja Przedsiębiorstw Finansowych w Polsce Związek Firm Pożyczkowych	Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów Komisja Nadzoru Finansowego Narodowy Bank Polski Ministerstwo Edukacji Narodowej	Federacja Konsumentów Stowarzyszenie Rzeczników Konsumentów Kuratoria oświaty

Źródło: PwC.

Takie rozwiązanie wydaje się optymalne, ponieważ zakłada współpracę wielu podmiotów z różnych sektorów. Edukacja finansowa nie powinna być bowiem domeną tylko jednej instytucji finansowej, a wspólnym działaniem podmiotów sektora publicznego i prywatnego, w tym instytucji finansowych, a także organizacji charytatywnych oraz osób indywidualnych.

Edukacja finansowa praktycznie nie jest obecna w programie nauczania szkół. PwC wskazuje jako cel strategiczny wprowadzenie edukacji finansowej jako obowiązkowej w ramach programu edukacji narodowej (Urbańska, 2015). Edukacja finansowa zatwierdzona jako integralna część powszechnego programu nauczania obejmowałaby już dzieci klas z I–III, ale również dzieci starsze, uczniów szkół średnich i studentów, a także osoby starsze. Podobne stanowisko prezentują uczestnicy seminarium zorganizowanego 4 grudnia 2017 r. przez PREF (Partnerstwo na rzecz Edukacji Finansowej), pod patronatem Ministerstwa Finansów, Rzecznika Finansowego i Rzecznika Praw Obywatelskich. Przedstawiciele organizacji pozarządowych, firm, szkół i instytucji publicznych uznali zasadność wprowadzenia w Polsce narodowej strategii edukacji finansowej, która powinna trwać przez okres 15 lat i obejmować już dzieci w wieku szkolnym.

Podsumowanie

Współczesny rynek finansowy oferuje wiele różnorodnych instrumentów finansowych. Jak wynika z badań przeprowadzonych w ciągu ostatnich lat przez różne instytucje finansowe, poziom wiedzy finansowej społeczeństwa polskiego jest niezadowolający. Jednocześnie słabej znajomości mechanizmów finansowych towarzyszy niechęć do pogłębiania wiedzy z zakresu finansów. Tymczasem edukacja finansowa, aby przyniosła oczekiwane rezultaty, powinna mieć charakter ustawiczny, a nie incydentalny. Organizowane konferencje, seminaria i debaty pokazują, że istnieje świadomość podjęcia większych wysiłków w kierunku podniesienia kompetencji finansowych w społeczeństwie polskim.

Literatura

- Barembuch, A. (2012). Zarządzanie finansami osobistymi – teoria i praktyka. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 50, 239–248.
- Czechowska, I.D., Zatoń, W. (2017). *Wpływ poziomu edukacji podstawowej i kompetencji finansowych na problemy klientów usług finansowych*, SGH Konferencja Edukacja finansowa, Warszawa, 28.09.2017.
- Komunikat Komisji Europejskiej w sprawie edukacji finansowej. COM (2007) 0808, 18.12.2007.
- OECD (2006). *The Importance of Financial Education, Policy Brief*. Paris 7.2006, 1–6.
- OECD (2017). *G20/OECD INFE Report on Adult Financial Literacy in G20 Countries*. Hamburg.
- OECD INFE (2011). *Measuring Financial Literacy: Questionnaire and Guidance Notes for Conducting an Internationally Comparable Survey of Financial Literacy*. Paris.
- OECD INFE (2016). *International Survey of Adult Financial Literacy Competencies*. Paris.

- Orzeszka, T. (2014). Miejsce edukacji finansowej społeczeństwa w strategii społecznej odpowiedzialności biznesu krajowych banków giełdowych w Polsce. *Gospodarka – Etyka – Środowisko*, 274–283.
- PwC (2015). Analiza na podstawie: *Standards & Poor's Global Financial Literacy Survey*, SGH Konferencja Edukacja finansowa, Warszawa, 28.09.2017.
- Stan wiedzy i świadomości ekonomicznej Polaków* (2015). Warszawa: Konsorcjum Pracownia Badań i Innowacji Społecznych Stocznia, Grupa IQS dla Departamentu Edukacji i Wydawnictw NBP.
- Świecka, B. (2014). *Współczesne problemy finansów osobistych*. Warszawa: CeDeWu.
- Urbańska, K. (2015). *O potrzebie powszechnej edukacji finansowej*, Konferencja naukowa *Edukacja Finansowa*, SGH, Warszawa, 28.09.2017.
- www.kapitalni.org (5.05.2018).